

Viljatilojen lähivuosien kannattavuuskehitys

Matti Ylätalo¹⁾, Timo Karhula¹⁾ ja Arto Latukka²⁾

¹⁾ *Helsingin yliopisto, taloustieteen laitos, PL 27, 00014 Helsingin yliopisto
matti.ylatalo@helsinki.fi, timo.karhula@helsinki.fi*

²⁾ *MTT Taloustutkimus (MTTL), Luutnantintie 13, PL 3, 00411 Helsinki,
arto.latukka@mtt.fi*

Johdanto

Ennen EU-jäsenyyttä maatalouden hintapolitiikassa noudatettiin ns. korkeahintajärjestelmää, jossa maataloustuotteiden hinnat määräytyivät suureksi osaksi kotimaisen kustannustason pohjalta. EU-jäsenyyden myötä siirryttiin ns. keskihintalinjaan, joka merkitsi voimakasta hintojen laskua ja tulonmenetyksien kompensointia maataloustuilla. Agenda 2000-uudistuksen seurauksena viljojen hallinnolliset hinnat ovat alentuneet edelleen vuosina 2000 ja 2001. Tämä on johtamassa tilanteeseen, jossa viljakilosta saatavalla hinnalla ei kyetä enää kattamaan sen tuottamisesta aiheutuvia muuttuvia kustannuksia varsinkaan keskimääräisellä tai alhaisella satotasolla. Tämä uhka on Suomessa huomattavasti suurempi kuin Keski-Euroopan EU-jäsenmaissa, joissa satotaso on selvästi Suomea korkeampi ja joilla on jo siltäkin osin alhaisemmat muuttuvat kustannukset tuotettua viljakiloa kohti.

Agenda-2000 päätöksen seurauksena suorien tukien määrä on kasvanut entisestään. Kun samalla viljan hinta on laskenut, suorien tukien osuus viljatilojen kokonaistuotosta on kasvanut entisestään. Tuen osuus viljatilan kokonaistuotosta on huomattava ja tuki saattaa olla määrältäänkin jo suurempi kuin maataloustulo.

Suomessa viljantuotannon kannattavuus nykyisillä tuotehinnoilla jää heikoksi ilman luonnoneroja kompensoivia tukitoimenpiteitä. Suomen viljantuotannossa erityiskustannuksia aiheuttavat mm. lyhyestä kasvukaudesta johtuvat alhaiset satotasot ja korkea korjuukosteus. Luonnonolosuhteiden ja maamme historiallisen kehityksen johdosta peltolohkojen keskikoko on alhainen ja etäisyydet suuria, jolloin myös viljan kuljetuskustannukset sekä tilan sisällä että tilan ulkopuolelle ovat korkeat.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on viljatilojen tilinpäätösanalyysiin perustuva kannattavuuden kehityksen ja tularakenteen muutosten selvittäminen.

Aineisto ja menetelmä

Tutkimuksessa käytetään MTT Taloustutkimuksen (MTTL) kannattavuuskirjanpidon viljatilojen tietoja vuosilta 1997-1998¹⁾. Tutkimuksessa tarkastellaan A- ja B-tukialueita, joilla on riittävästi viljatilajoja luotettavien tulosten saamiseksi. A-tukialueella on 42 ja B-tukialueella 32 viljatilaa eli yhteensä 74 tilaa.

Tutkimuksessa simuloidaan laskentamallin avulla viljatilojen tularakenteen, tuloksen ja kannattavuuden kehittymistä vuoteen 2003 asti. Kehitysarviot perustuvat vuosilta 1997-1998 muodostettaviin tulos- ja taselaskelmiin sekä tietoihin hinta- ja tukitasoista ja arvioihin vuotta 2003 koskien. Kehitysarvio perustuu simulointimalliin, jossa tilojen tuotantorakenteen, panosten käytön ja tuotantomäärien oletetaan olevan vuonna 2003 vuosien 1997-1998 keskimääräisellä tasolla. Tuotteiden interventiohintojen oletetaan muuttuvan Agenda 2000-ratkaisun mukaisesti. Interventiohintojen laskun oletetaan alentavan vastaavasti tuottajahintoja. Poistojen oletetaan olevan vuosittain samalla tasolla kuin vuosina 1997-1998 keskimäärin, koska tilojen oletetaan tekevän vuosittaisia poistoja vastaavat korvausinvestoinnit²⁾ (vrt. Karhula 2001).

¹⁾ Tilivuosi 1999 on saatavissa, mutta sitä ei ehditty ottaa tutkimukseen mukaan.

²⁾ Tutkimuksessa käytetään käyttöomaisuuden inventoinnin perusteella määriteltyjä pääoma-arvoja ja poistoja.

Simulointimallissa panoshintojen nousuna käytetään vuotuista inflaatiota 1,8% vuoteen 2001 saakka. Tästä vuodesta eteenpäin panoshintojen oletetaan kasvavan 2% vuodessa.

$$\text{Voitto}_{2003} = P_{2003} * Y_{1997,1998} + S_{2003} - IW_{1997,1998} * X_{1997,1998} - F_{1997,1998} \quad (1)$$

Simulaatiossa vuoden 2003 tuotehinnat (P) ja tuet (S) perustuvat Agenda 2000 mukaisiin arvioihin. Panoskäyttö (X), tuotokset (Y) ja poistot (F) ovat vuosien 1997-1998 keskimääräisellä tasolla ($\bar{X}_{1997,1998}$). Panoshinnat (W) saadaan vuosien 1997-1998 tasosta huomioimalla inflaatiokerroin (I). Laskelmat esitetään vuoden 2001 hinnoin.

Tulokset ja tulosten tarkastelu

Viljatilojen kokonaistuotto oli vuosina 1997-1998 keskimäärin 380000 mk tilaa kohden, josta tukitulojen osuus oli noin 49% (taulukko 1). Simulointimallin mukaan vuonna 2003 kokonaistuotto laskee 370000 mk:aan, joista tukitulot muodostavat 54%.

Taulukko 1. Keskeisiä taloudellisia käsitteitä ja tunnuslukuja.

	Kokonaistuotto			Tuloskäsitteet		Kannattavuuskäsitteet			
	Myyntitulot mk/tila	Tukitulot mk/tila	Muut tulot mk/tila	Maataloustulo mk/tila	Nettotulos mk/tila	Yrittäjän voitto mk/tila	Opon tuotto-% %	Työtuntiansio mk/tunti	Kk
1997-1998	180220	186892	13181	71275	-292	-70331	0	1	0,50
2003	158700	197878	12719	53843	-19307	-89124	-1,4	-10	0,40

Viljatilojen maataloustuloksi muodostuu keskimäärin 71000 mk vuosina 1997-1998 ja vuonna 2003 simulointimallin mukaan noin 54000 mk. Vähentämällä maataloustulosta viljelijäperheen palkkavaatimus, saadaan nettotulos, joka kuvaa omalle pääomalle jäävää korvausta. Vuosina 1997-1998 nettotulos oli viljatioilla noin -300 mk ja vuonna 2003 simulointimallin tulosten mukaan noin -19000 mk. Negatiivinen nettotulos merkitsee sitä, että viljatioilla ei saada lainkaan korvausta omalle pääomalle eikä myöskään täyttä korvausta viljelijäperheen työlle. Jotta edes palkkavaatimus täytyisi täysimääräisesti, viljatilat joutuvat hankkimaan ulkopuolisia tuloja vuonna 2003 noin 19000 mk.

Yrittäjän voitto kuvaa, kuinka paljon yrityksen omistajille jää voittoa, kun palkkavaatimuksen lisäksi maataloustulosta vähennetään myös oman pääoman korkovaatimus. Viljatioilla yrittäjän voitto on vuosina 1997-1998 keskimäärin -70000 mk ja vuonna 2003 noin -90000 mk. Yrittäjän voiton tulisi olla 90000 markkaa suurempi, jotta yrittäjä saisi tavoitteeksi asetetun tuntipalkan (42 mk/h) sekä korkovaatimuksen (5%). Yrittäjän voitto kuvaa yrityksen absoluuttista kannattavuutta, koska kaikki tuotantokustannukset on vähennetty kokonaistuotosta.

Kun nettotulos jaetaan oman pääoman määrällä, saadaan kannattavuutta kuvaava oman pääoman tuotto prosentti. Se oli vuosina 1997-1998 keskimäärin 0% ja vuonna 2003 simulointimallin mukaan -1,4%. Viljatilojen kannattavuutta tarkasteltaessa oman pääoman tuotto prosenttia voidaan verrata markkinoilta saatavaan vastaavan riskin omaavan sijoituksen tuottamaan korkoon.

Tuotto prosenttia laskettaessa työ asetetaan tuotannontekijänä etuoikeusjärjestyksessä pääoman edelle, jolloin viljelijäperheen palkkavaatimus vähennetään maataloustulosta kustannuksena pääoman korvauksen jäädessä residuaaliksi. Kun menetellään päinvastaisesti eli pääomasta aiheutuneet kustannukset vähennetään etuoikeutettuina maataloustulosta, saadaan työansio. Se kuvaa siten viljelijäperheen maataloustyön palkaksi jäävää osuutta maataloustulosta. Kun työansio suhteutetaan työtuntimäärään, saadaan kannattavuutta kuvaava työtuntiansio. Viljatioilla työtuntiansio oli vuosina 1997-1998 keskimäärin 1 mk/h ja vuonna 2003 noin -10 mk. Yritystoiminnan kannattavuutta kuvaavaa työtuntiansiota voidaan verrata esim. palkansaajan tuntiansioon.

Maataloustulo ei sovellu kannattavuuden osoittamiseen, koska se ei ota huomioon yrittäjän tekemän työn ja oman pääoman määrää ja niissä tapahtuvia muutoksia. Mikäli oma työ ja pääoma halutaan pitää kannattavuustarkasteluissa tasavertaisina tuotannontekijöinä, niille jäävä korvaus, maataloustulo,

suhteutetaan näille tuotannontekijöille asetettuihin tuottotavoitteisiin. Tulokseksi saadaan kannattavuuskerroin. Kannattavuuskerroin soveltuu eri tuotantosuuntaa edustavien ja eri kokoisten tilojen kannattavuuden tason sekä kehityksen seurantaan. Viljatilojen kannattavuuskerroin oli vuosina 1997-1998 keskimäärin 0,5. Vuonna 2003 kannattavuuskerroin on simulointimallin mukaan 0,4, jolloin viljatilat saisivat vain noin 40 %:n korvauksen asetetuille tavoitteille eli viljelijöiden tuntipalkaksi muodostuu 17 mk/tunti ja omalle pääomalle jää 2 %:n korvaus, kun vuosina 1997-1998 vastaavat arvot olivat noin 22 mk/tunti ja 3 %.

Viljatilojen tukiriippuvuutta voidaan arvioida tuloslaskelmasta esimerkiksi suhteuttamalla tuet kokonaistuottoon tai vertaamalla tukitulojen määrää maataloustuloon tai maataloustulon ja poistojen summaan eli siihen rahamäärään, jota ei makseta rahana ulos yrityksestä. Viljatilojen tukitulot ovat noin puolet kokonaistuotosta. Tukitulot ovat noin kolme kertaa suuremmat kuin maataloustulo ja keskimäärin noin 17 % suuremmat kuin maataloustulon ja poistojen summa.

Johtopäätökset

Tunnusluvut osoittavat viljailoilla olevan ongelmia, mutta ne eivät ilmaise syitä ongelmiin. Perimmäisiin tunnusluvun muutoksen aiheuttaneisiin syihin ei useinkaan saada vastausta tilinpäätösanalyysillä, koska syyt muutoksiin löytyvät reaali-prosessin puolelta. Näiden syiden selvittäminen edellyttäisi analyysin laajentamista tilinpäätösanalyysin ulkopuolelle (mm. Barry ym. 2000).

Yrityksen kannattavuutta voidaan pitää yritystoiminnan jatkumisen keskeisimpänä taloudellisena toimintaedellytyksenä. Jotta tuotanto on kannattavaa, yrittäjän on saatava hyväksyttävät korvaukset myös yritykseen sijoittamalle omalle pääomalle ja yrityksessä tekemälleen työlle. Suomessa viljatilojen kannattavuus on tulosten mukaan heikko ja kannattavuus näyttää simulointimallin tuottamien tulosten mukaan edelleen heikentyvän. Viljelijäperheet eivät saa edes kohtuullista korvausta työlleen ja omalle pääomalleen. Jos kustannukset nousevat enemmän kuin simulointimallissa oletetaan (2 %/vuosi), edellyttää mallin tulosten mukaisen kannattavuustason saavuttaminen mm. tuottavuuden kasvua tai tilojen omaehtoisia sopeutumistoimenpiteitä.

Suomalaiset viljatilat joutuvat kilpailemaan samoilla markkinoilla Keski-Euroopan suotuisten tuotantoalueiden kanssa, joiden tuotantoteknologia ei ole kuitenkaan siirrettävissä Suomeen (ks. Rabnowicz 1999). Suomalaisille viljailoille kohdistuvaa kilpailuhaittaa kompensoidaan suorilla tuilla, vaikka niihin liittyy myös monia ei-toivottuja vaikutuksia. Agenda 2000-sopimuksen mukainen viljan hinnan lasku ja sen osittainen kompensointi suorilla tuilla merkitsee tukiriippuvuuden kasvua viljailoilla. Tuet³ eivät kuitenkaan ole sidoksissa sadon määrään ja riippuvat poliittisesta päätöksenteosta, mikä lisää epävarmuutta viljantuotannossa. Samanaikaisesti panoshinnat nousevat yleisen hintakehityksen mukaisesti. Suoran tuen osuuden kasvu johtaa tuotannon laajaperäistymiseen ja suoran tuen kapitalisoitumiseen pellon hintoihin ja vuokriin. Viljatilojen tulorakennetta voidaan pitää vääristyneenä, koska viljantuotannon kannattavuus riippuu merkittävästi suorista tuista. Suorien tukien kasvaminen myyntituloja suuremmaksi eräksi vähentää yrittäjämotivaatiota ja lisää näennäisviljelyn uhkaa. Lisäksi nykyisillä viljan hinnoilla myyntitulot eivät enää kaikilla tiloilla peitä muuttuvia kustannuksia, vaan osa niistä ja kiinteät kustannukset joudutaan kattamaan satotasosta riippumattomilla suorilla tuilla. Vuonna 1994 valmistuneessa Taloustieteen laitoksen tutkimuksessa todetaan, että maataloustuotannon jatkuvuuden turvaamiseksi Suomessa merkittävä osa tuesta tulisi saada tuotteiden hinnan kautta eli hintatukena (Latukka ym. 1994). Sama johtopäätös saa lisävahvistusta tämän tutkimuksen tulosten perusteella.

Kirjallisuus

Barry, P. J., Ellinger, P. N., Hopkin, J. A. & Baker, C. B. 2000. Financial management in agriculture. Sixth edition. Interstate Publishers.

Karhula, T. 2001. Maidontuotantotilojen talous vuosina 1997 ja 2003. Helsingin yliopiston taloustieteen laitoksen pro gradu.

³ Suoriin tukiin voidaan lukea myös viljantuotannon kuivaustuki, joka on sidottu osaksi hehtaarikohtaista CAP-tukea.

- Latukka, A., Pyykkönen, P., Ryhänen, M., Sipiläinen, T & Ylätaalo, M.** 1994. Maatalousyritysten taloudellinen sopeutuminen Euroopan liiton jäsenyyteen. Helsingin yliopiston taloustieteen laitoksen julkaisuja no. 4.
- Rabinowicz, E.** 1999. Redesigning the CAP to meet the challenges of EU enlargement and the WTO: what can agricultural economics research contribute? European review of agricultural economics. Vol 26(3).